

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 901
HALK KİTAPLARI - 216

Tashih
İsmail DERİN

Grafik & Tasarım
Emre YILDIZ

Baskı
Gurup Matbaacılık San. Tic. A.Ş.
0312. 384 73 44

1.Baskı, Ankara - 2013

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 10.01.2012/11

2013-06-Y-0003-901
ISBN: 978-975-19-5604-0
Sertifika No: 12930

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 312 295 72 93 - 94
Faks: 0 312 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: 0 312 295 71 53 - 295 71 56
Faks: 0 312 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

Kitap Medeniyeti

DİB
YAYINLARI

Okumanın Hakîkati

Doç. Dr. İsmail Karagöz

İnsanları diğer yaratılmışlardan ayıran en önemli özellik, onların okuma, yazma, öğrenme, düşünme, anlama ve anlatma yeteneğine sahip olmalarıdır. Bu yetenekleri vererek yüce Allah, insanları yeryüzünün halifesi yapmış ve diğer varlıkları onların hizmetine sunmuştur.

Rabbimiz merhameti sebebiyle sadece bu yetenekleri vermekle yetinmemiş, insanların bu yeteneklerini iyi, güzel, hayırlı ve yararlı işlerde kullanmaları ve kulluk görevlerinde rehberlik etmesi için ilk insandan itibaren peygamber ve kitaplar göndermiştir. Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.), son kitap da Kur'an-ı Kerim'dir.

Peygamberimiz (s.a.s.), kırklı yaşlarına geldiğinde Nur dağında inzivaya çekilmeyi ve tefekkürü âdet hâline getirmişti. Bozulan toplum hayatını, insan ahlâkını ve haklarını, karanlığı aydınlatan yıldızları ve varlık âlemini düşünür, yüce Yaratıcı'ya ibadet ederdi.

Milâdın 610. yılında yine bu amaçla bulunduğu Hira'da Ramazan ayının 27. günü Pazarı Pazartesiye bağlayan gecesinde tan yerinin ağarmaya başlamasından az önce seher vaktinde ufukta nurdan bir şekil gördü. O zamana kadar hiç görmediği bu varlık Cebrail'di. Aralarında şu diyalog geçti: Cebrail, Hz. Muhammed'e seslendi: "Oku" dedi. Hz. Muhammed, "Ben okuma bilmem" dedi. Cebrail, Hz. Muhammed'i kollarının arasına alıp kuvvetle sıktı, tekrar "oku" dedi. Hz. Muhammed yine, "okuma bilmem" dedi. Cebrail, Hz. Muhammed'i tekrar kollarının arasına aldı ve kuvvetli bir şekilde sıktı ve "oku!" dedi. Hz. Muhammed, yine "okuma bilmem" dedi. Cebrail, Hz. Muhammed'i üçüncü defa kollarının arasına aldı ve daha kuvvetlice sıkıp bıraktı ve şöyle dedi: "Yaratan Rabbi'nin adıyla oku; O, insanı 'alak'tan (asılıp tutunan zigottan) yarattı. Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir. O, kalemle (yazmayı) öğretendir. O insana bilmediklerini öğretti." (bk. Buharî, Bed'ü'l-Vahy, 3; Müslim, İman, 252)

Varlık âleminin sonuna kadar rehberliğini sürdürecek olan ve bütün insanlara gönderilen son ilâhî mesajın "oku" emri ile başlaması ve bu emrin iki defa tekrar edilmesi çok anlamlıdır. Ayetlerde okumanın Allah adı ile yapılması, Allah'ın Rab ve kerem sahibi, insanı yaratan ve yazmayı öğreten oluşu dile getirilmektedir. İnsan neyi okuyacak? Ayette neyi okuyacağı belirtilmemiş, söz gelimi "Kur'an'ı oku" denilmemiş, mutlak olarak "oku" emri verilmiştir. Bu itibarla insan her şeyi; kendini, kâinatı, varlıkları, olayları ve hepsinden önemlisi Kur'an'ı okuyacak, anlayacak, öğrenecek, ders alacak, hayatına değer ve anlam katacak, iyi insan ve iyi Müslüman olacaktır.

"Oku" emri, hem tilâveti yani yazılı bir metni okumayı hem anlamayı ve gerçekleri anlatmayı ifade eder.

İnsan; kendisini okuduğu zaman bu mükemmel varlığın kendiliğinden oluşamayacağını, bir yaratanının bulunduğunu, Yaratan'ı tanımak, O'nun sevgisini ve rızasını kazanmak gerektiğini, boş yere yaratılmadığını ve "Sizi boşuna yarattığımızı ve bize tekrar döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz?" (Müminun, 115) ayetinin sırrını anlayacak ve kulluk bilincine ulaşacaktır.

İnsan; kâinatı okuduğu zaman; gökyüzü, güneş, ay, yıldızlar, galaksiler, bulutlar, rüzgârlar, fırtına, kasırga, yağmur, kar ve dolu, yıldırım ve şimşek, soğuk ve sıcak, yeryüzü, dağlar, ovalar, ırmaklar, denizler, ağaçlar, bitkiler, sebzeler, meyveler ve daha nice varlıkların kendiliğinden oluşamayacağını, bunların milyonlarca yıldır nizam içinde varlıklarını sürdürdüklerini, görevlerini yaptıklarını, insanlara hizmet ettiklerini, güneş enerjisi, atmosfer, yağmur, temiz hava olmadan yaşamanın mümkün olmadığını ve "Göklerde ne var yerde ne varsa hepsini Allah'ın sizin hizmetinize verdiğini ve açıkça yahut gizlice üzerinizdeki nimetlerini tamamladığını görmediniz mi?" (Lokman, 20) ayetinin sırrını, bütün bu varlıkları yaratan kudreti tanımak, O'na kulluk ve teşekkür etmek gerektiğini anlayacak ve bunun gereğini yapacaktır.

İnsan; karada ve denizde yaşayan, yeryüzünde yürüyen, sürünen ve gökyüzünde uçan hayvanlar âlemini okuduğu zaman; her birinin şekli ve görevi farklı olan bu varlıkların kendiliğinden var olamayacaklarını, "Allah, göklerdeki her şeyi, yerdeki her şeyi kendi katından (bir nimet olarak) sizin hizmetinize verendir. Elbette bunda düşünen bir toplum için deliller vardır." (Casiye, 13) ayetinin sırrını anlayacak ve yaratan Allah'a kulluk etmek gerektiğini idrak edecektir.

İnsan; aynı toprakta aynı su ve aynı güneş enerjisi ile yetiştiği halde elma, armut, şeftali, erik, muz, keçiboynuzu, patlıcan, domates, patates, buğday ve benzeri şekli, rengi ve tadı farklı olan ürünleri, sebzeleri ve meyveleri düşündüğü zaman bunun bir tesadüf olamayacağını ve "İnsan yediğine bir bakıp düşünsün! Biz gökten bolca su indirdik, sonra toprağı uygun şekilde yardık, oradan ekinler bitirdik, üzüm bağları, sebzeler, zeytin ve hurma ağaçları, iri ve sık ağaçlı bahçeler, meyveler ve çayırlar (var ettik, bütün bunlar,) sizin ve hayvanlarınızın yararlanması içindir." (Abese, 24-32) ayetlerinin sırrını anlayacak, yüce yaratanın eşsiz kudretini ve O'na itaat edilmesi gerektiğini bilecektir.

İnsan; bilim, teknoloji, sanayi, üretim, temel haklar ve benzeri alanlarda gelişmiş ve geri kalmış toplumları okuduğu zaman bunun arka plânında çalışkanlık veya tembelliğin olduğunu görecek ve "İnsan için ancak çalıştığı vardır." (Necm, 39) ayetinin sırrını anlayacak, dünya nimetlerinden faydalanabilmek için çalışmak, üretmek ve eğitimli insan yetiştirmek gerektiğini bilecektir.

İnsan; sosyal olayları ve tabiî afetleri okuduğu zaman bunun arka plânında ilâhî imtihan veya insanların hatalarının olduğunu görecek

ve "Andolsun ki, sizi biraz korku ve açlıkla bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz." (Bakara, 155), "Başınıza her ne musibet gelirse kendi yaptıklarınız yüzündendir." (Şura, 30), "İnsanların kendi işledikleri (kötü fiiller) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır." (Rum, 41) ayetlerinin sırrını anlayacak ve sünnetüllaha (Allah'ın kâinat kanunlarına) uymak gerektiğini bilecek ve ona göre hareket edecektir.

İnsan; Allah'ın insanlık âlemine gönderdiği son mesajı Kur'an'ı okuduğu zaman; bu kitabın insan ürünü olmadığını, Allah, aile fertleri, insanlar, toplumlar, varlık âlemi ve çevreye karşı görevlerinde insanlara rehber olması için gönderilen bir hayat kitabı olduğunu, insan ve toplum hayatının her alanı ile ilgili emir ve yasakların, hüküm ve tavsiyelerin, geçmiş toplumların hayat hikâyeleri ve ahiret hayatı ile ilgili bilgilerin bulunduğunu görecek, dünya ve ahireti kazanmanın ancak Kur'an'ı anlamak ve hükümlerini özel, aile ve toplum hayatında uygulamakla mümkün olabileceğini anlayacak ve "Gerçekten bu Kur'an en doğru olan yola götürür ve iyi işler yapan müminler için büyük bir mükâfat olduğunu ve ahiret hayatına iman etmeyenler için elem dolu bir azap hazırladığımızı müjdeler." (İsra, 9-10) sırrını kavrayacak, bunun için, "Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın." (Âl-i İmran, 103) ilâhî fermanına uyup Kur'an'a sarılmak gerektiğini bilecektir.

Okumak anlamayı, anlamak bilinçlenmeyi intaç eder. Özellikle Kur'an'ın bu amaçla okunması gerekir. Kur'an okumayı, sadece sevap kazanma vasıtası veya merasimleri süsleme aracı yapamayız, böyle yaptığımız zaman "oku" emrinin gereğini yerine getirmiş olmayız. Evet, Kur'an bu amaçlarla da okunur. Kur'an namazda okunur, namaz dışında okunur, her yerde okunur, okunmalıdır. Ancak Kur'an'ı okumanın anlamaya, öğrenmeye ve ilkelerini uygulamaya koymaya yönelik olduğunu, bu sayede Kur'an'ın öngördüğü çizgide sosyal hayatı anlamlandırmak, yaşamak ve yaşatmak gerektiğini aklımızdan, gönlümüzden çıkarmamamız gerekir.

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten nasıl sakınmak gerekiyorsa öyle sakının ve ancak Müslümanlar olarak ölün." (Al-i İmran, 102) emrini yerine getirebilmek için Kur'an'ı okumamız, anlamamız ve hayatımıza hâkim kılmamız gerekir. Böyle yapabilirsek dünyamızı da ahiretimize mamur etmiş, güven ve huzura ermiş, Allah'ın rahmetine ve rızasına ermiş oluruz. Bu takdirde hesap için Allah'a arz olunduğumuz, hiçbir sırrımızın gizli kalmadığı ve bütün yapıp yapmadıklarımızın yazılı olduğu kitap ortaya konulduğu kıyamet gününde (İsra, 14; Kehf, 49; Hâkka, 18); "Gelin, kitabımı okuyun! Çünkü ben, hesabımla karşılaşacağımı zaten biliyordum." (Hâkka, 19-20) diyebiliriz. Artık biz, hoşnut bir hayat içinde, yüksek bir cennette oluruz ve "Geçmiş günlerde yaptıklarınıza karşılık, afiyetle yiyin, için" ikramı ile taltif ediliriz (Hâkka, 21-22).

Kitabı okumaz, anlamaz, inanmaz ve öngördüğü şekilde bir hayat sürmez ve Müslüman olarak yaşayıp Müslüman olarak ölemezsek; Allah korusun, "Keşke kitabım verilmeseydi, hesabımın ne olduğunu bilmeseydim, keşke ölüm her şeyi bitirseydi, malım bana hiçbir yarar sağlamadı, gücüm, saltanatım da yok olup gitti." (Hâkka, 26-29) diyenlerin konumunda oluruz.

Ne mutlu, ne bahtiyardır Kur'an'ı okuyan, anlayan ve ilkelerini uygulayan insan!

Kültür ve Medeniyetimizin Gelişmesinde Kitap

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Albayrak

"Bir insanın değeri, okuduğu kitapların değeri ile ölçülür." Herbert Spencer

Sık sık vurgulandığı gibi, insanın temel iki özelliği vardır. Bunlardan birincisi, kendi tercihleri ve iradesiyle bireysel davranışlarda bulunabilmesi, diğeri ise, bir toplum içerisinde yaşaması zorunluluğundan dolayı toplumsal davranışlar sergilemesidir. Bu sıralamadaki bireysellik önceliklidir, yani alt yapıyı kişiye özgü davranışlar belirlerken, üst yapıyı toplumsal normlar ve idealler belirler.

İnsanın, hem kendi var oluşunun anlamını gerçekleştirebilmesi hem de içinde yaşadığı toplumda 'ideal birey' olabilmesi yani toplumuna ve tüm insanlığa bilgi, davranış ve değer olarak katkılarda bulunabilmesi için üç ögenin birlikteliği gerekmektedir; okumak, düşünmek ve fikir alışverişi yapmak.

Aristo'nun ifadesiyle, "okuyup yazanla okumayan arasındaki fark, ölü ile diri arasındaki fark gibidir." Çünkü okumak, hayatın kabuğunu yeniden çatlatmaktır. Benjamin Franklin'e göre, "Bir ülkede okumaya karşı istek artmadıkça, gaflet ve bu gafletten doğacak felâket azalmaz." Peki, niçin bazı insanlar veya bazı milletler çok okuyor da, diğerleri okumuyor? Bu sorunun pek çok cevabı olabilir. Ancak söylenebilecek bütün cevapların kaynağı, insan olarak sizin veya toplum olarak herkesin gelecek tasarımına yönelik bir derdinin olup olmadığıdır. Çünkü insan dertten okur. Milletin de derdi ne kadar çoksa o kadar okur, kendi maneviyatı ve bilinciyle meşgul olur.

Ülkemizde basılan ve okunan kitap sayısını diğer ülkelerle karşılaştırdığımızda, kendi maneviyatımız ve bilincimizle ne kadar meşgul olduğumuz ortaya çıkacaktır. Kitap, Batılı bir insanın ihtiyaç listesinde 18. sırayı alırken, Türk insanının ihtiyaç listesinde 224. sırada yer almaktadır. Yapılan istatistiklere göre; Amerika'da 1000 kişiye 3000 kitap; Almanya'da 2700 kitap; Rusya'da 700 kitap düşerken Türkiye'de 1000 kişiye maalesef sadece 7 kitap düşmektedir. Japonya'da 1 kişi yılda ortalama olarak 6 kitap okurken, Türkiye'de 6 kişi 1 kitap okumaktadır. Bu tür istatistikî sonuçları çoğaltmak mümkündür.

Osmanlı, kültür ve medeniyetini kütüphaneler dolusu eserleriyle, sadece bölgesinde değil, tüm dünyaya taşımış; ilim, kültür, irfan ve medeniyette tarihe tanıklık ederek insanlığa örnek olmuştur. Bu neslin torunları olarak ülkemizdeki kitap okuma oranlarının son derece yetersiz olması, başta aydınlarımız ve yöneticilerimiz olmak üzere, okuma-yazma bilen herkesi düşündürmelidir.

Dertlenmek, işte asıl sorun bu... Necip Fazıl Kısakürek, çilesi çekilmemiş, bedeli ödenmemiş, derinlikten yoksun olarak sloganlaşmış her türlü yaklaşıma şu beyitleriyle karşı çıkmaktadır:

"Lafımın dostusunuz, çilemin yabancısı,
Yok mudur sizin köyde çeken fikir sancısı."

İnsanın ve toplumun, içinde yaşanılan zamanın sıkıntılarıyla dertlenmesi ve çözüm yolları için çareler düşünmesi ve geleceğe yönelik beklentilerin yüce bir ideale dönüşebilmesi, kısacası fikir sancılarının çekilebilmesi, bir medeniyet problemidir. Hem bedeninizle hem de ruhunuzla içerisinde yaşadığınız medeniyet havzasının geçmişi, bugünü ve geleceğiyle ilgili fikrî plânda gayretleriniz yoksa günübirlik yaşıyorsunuz demektir. Böyle bir insanın statüsü ve maddî durumu ne olursa olsun sonuç değişmez. Alman düşünürü Goethe, üç bin yıllık geçmişinin hesabını yapamayan insanın, günübirlik yaşamaya mahkûm olduğunu belirtmektedir. Unutmayalım ki, tarihî derinliği olan kültür ve medeniyetimizin gelişmesi, kitaplarda ve zihinlerde bulunan fikirlerin işlerlik kazanması ile mümkündür.

Ayrıca toplumun temel dinamiklerinden biri olan kültürün, ifade edildiği ve yaşatıldığı maddî ve manevî unsurlar vardır. Kültür ve medeniyetin yapıcısı olan insanın ruh dünyası, zihni, manevî bir faktör olarak kabul edilebilir. Maddî unsurların başında ise, sanatın bizatihi kendisi ve sanatın ürettiği eserler ile kültürü taşıyan kitaplar gelmektedir. Kültür, gelecek nesillere öncelikle kitaplar ve sanat eserleri ile aktarılmaktadır.

Kültür ve medeniyet, kendisini oluşturan maddî ve manevî unsurların birlikte değerlendirilmesiyle anlam kazanır. Plether'in şu sözü kanaatimizi desteklemektedir: "Yetişen zekâları kitaplarla beslemeyen milletler hüsrana mahkûmdurlar." İnsan, zihin dünyasını kitaplar ile olgunlaştıracaktır. Kitaplar ile örülü bir dünyada, içinde yetiştiği toplumu ve çağı değerlendirebilen 'kaliteli' insan, üreteceği kalıcı eserler ile tarihte yer alacaktır. Bundan dolayıdır ki, "Kitaplar akıllı kişilerin bahçeleri, faziletli kişilerin güzel kokulu çiçekleridir." (Hz. Ebûbekir r.a.)

Kitaplar, hangi kültürde ortaya çıkmışlarsa o kültürün birer bahçeleridir. Kitapla diyalog kuran, hatta hayatını onunla örebilen insan, meyvelerini yetiştireceği bahçesine kavuşmuş demektir. “Kitap, insanın cebinde taşıdığı bahçedir.” (Atasözü) “Bir bahçen ve bir kitaplığın varsa, hiçbir eksiğin yok demektir.” (Çiçero)

Kitap, hürmet ister. O, ideallerle donanmış insanın yüce hedeflere varmasını sağlayan bir araç bile olsa, kullanılıp atılacak bir ‘nesne’ değildir. Cemil Meriç’in satırlarına giren şu anekdota dikkat edelim: “San Cassino’da çile dolduran Machiavelli, akşamları kütüphanesine girerken kirli elbiselerinden sıyrılır, bir tacidarın huzuruna çıkar gibi özenle giyinirmiş. Sonunda kendi de kitap oldu.”

Kitap, insana yeni ufuklar açar. Bir başka ifadeyle, elimize aldığımız kitabı yazan kişinin ufuklarında dolaşmamızı sağlar. Her kitap bir tecrübenin ürünüdür. Yazarların yaşadığı tecrübelerin idraki, insanı ufuklar ötesi sonsuzluğa kadar götürebilir. Dolayısıyla kitap okumak, hayatın kabuğunu yeniden çatlatmaktır. Franz Kafka’nın bir sözü de bu fikri vurgulamaktır: “Her iyi kitap, içimizdeki donmuş değerleri parçalayan bir araçtır.”

Hedefimiz, örnek yazarı keşfetmek olmalıdır. Kendimize, ruh iklimimize seslenebilen yazar, bizlere okumayı da sevdirebilir. “Örnek okur ancak örnek yazarı keşfettiğinde ve onun kendisinden istediklerini anladığında (ya da yalnızca anlamaya başladığında) tam anlamıyla örnek okur hâline gelecektir.” (Umberto Eco)

Okumak ve Dil Gelişimi

Dr. İsa Kayaalp

"Kâinat mektebi"nin dilini iyi okuyan şair, en üst mertebeden "Bildim seni ey Rab, bilinmez meşhur" diyordu. İnsanın kâinat mektebinde okuyabilmesi ve onun dilini anlayabilmesi için öncelikle aklının ve gönlünün yürürlükte olması gerekir. Çünkü kendini bilen Rabbini bilir, Rabbini bilen de kendini bilir. Hem kendini hem Rabbini bilen ise insân-ı kâmil olur ve eşref-i mahlûk mertebesine yükselir. Zaten insanın varlık amacı da bu değil midir?

Bilgi, biri varlığın görünen kısmı (fizik), diğeri de görünenin ötesine geçmek suretiyle (metafizik) elde edilen olmak üzere iki kısımdır. Özellikle görünen kısmı "bilmek" ve öğrenilen bu bilgiyi ifade edebilmek için anlaşılır ortak bir dile ihtiyaç vardır. "Orta nokta"da buluşabilmek için de "ortak dil"e dair okumaların düzenli ve sürekli yapılması gerekir.

Görünenin ötesindeki bilgi ise gönül yoluyla elde edilir, dolayısıyla "gönül dili"ni de bilmek gerekir. Gönül dilinin malzemesi sevgidir. Yaratan'ı ve yaratılanı sevmek... Gönül varlık/kâinat kitabını okur, okudukça heyecanlanır, heyecanlandıkça sular, seller gibi coşar. Coşan gönül koşar, koşar, hep koşar... Görünenin ötesine geçemeyen birilerinin idealleştirdiği varlık, ona bir tür oyun ve oyuncak gibi görünür. Bu hâl bir insan için en üst mertebedir, insan-ı kâmil mertebesi... Elbette herkesin böyle bir hâli yaşaması mümkün olmayabilir.

Biz "varlık/fizik" kanalında yürümek durumundayız. Bu sebeple öncelikle insanın insanla iletişim kurması gerekir. Bunun yolu da eğitimden, bilgiden, öğrenmeden yani okumadan geçmektedir. Çünkü "insan" öğrenme, bilgi edinme merakı üzerine programlanmıştır.

İnsan kendini bilmeye başladığı andan ölünceye kadar "bu nedir?" sorusunu hep sorar. Bu soru insandaki öğrenme isteğinin anahtarıdır. Bunun için insanın "dil" bilmeye ve dilini geliştirmeye ihtiyacı vardır, ki insanlarla iletişim kurabilsin ve dilleşebilsin.

İnsanın dili

Hz. Âdem ilk insandır. Buradaki "insan" ifadesi, insan olma özelliklerine sahip ilk varlık demektir. Dolayısıyla Hz. Âdem, insan için vazgeçilmez bir özellik olan "dil"e de vâkıftı. Çünkü Allah ona eşyanın isimlerini öğrenme kabiliyeti vermişti ve öğretmişti.

İnsan ilişkilerinin en önemli vasıtası dildir. Dil bilmeden dilleşmek, dil bilmeden insanlarla iletişim kurmak mümkün değildir. Dilsiz medenî olunmadığı gibi medeniyet de kurulamazdı. Bu sebeple dil medenî olmanın, medeniyet kurmanın en etkili vasıtasıdır.

İnsan için bu kadar önemli olan bir vasıtanın da elbette iyi bilinmesi, iyi öğrenilmesi gerekir. Dil nasıl öğrenilir? Dili doğru ve güzel bir şekilde öğrenebilmek için iyi bir "mürebbi"ye ihtiyaç vardır. Çünkü mürebbi sadece "öğreten" değil, aynı zamanda "terbiye eden"dir.

Allah, "ilk insan-peygamber" olan Hz. Âdem'den başlamak üzere son peygambere kadar, insanların okuması için sürekli kitap göndermiştir. Çünkü dil kitaptır, kitap medeniyettir. Dil medeniyeti doğurur. Allah, insanın "medenî" bir varlık olmasını istiyor, başka bir ifadeyle insan medenî olursa, "insan" oluyor. İnsan aklını ve iradesini doğru yönde kullandıkça eşref-i mahlûk oluyor; aklını ve iradesini yanlış ve yıkıcı yönde kullandıkça da "hayvandan aşağı" varlık hâline geliyor.

Allah'ın gönderdiği kitap insanın kâinatı kullanım kılavuzudur. İnsan, elinde kitabı/kılavuzu olduğu sürece yolunu şaşırmaz. Kitapsızlık dilsizliktir. Dilleşmek kitapsızlığı çağrıştıran eylemlerden uzak durmaktır.

İnsanın Rabbini bilmesinin yolu kitaptan geçmektedir. Onun için Allah insana kitap göndermektedir. Kitap aynı zamanda Allah'ın sünnetidir. Allah'ın kitabını okumak Allah ile konuşmaktır.

Okul ve Okumak

Dili formel bir şekilde öğrenmenin en güzel yeri okuldur/mekteptir. Okul insanlığın bulduğu en masum mekândır. Okul dilleşmeyi, dolayısıyla insanların daha erken yaşlardan itibaren kendi arasında iletişim kurmayı hem öğretmekte hem de sağlamaktadır.

İnsanlık "okul"a kilitlenmiştir. Okuldur insanları kaynaştıran, ortak noktalarda buluşturan, medeniyet kurmalarına ve kurulan medeniyeti geliştirmelerine zemin hazırlayan…

Okul demek dil demektir. Dil de isimlerden oluşur. Evrende her varlığın bir ismi vardır. Bu isimleri öğrenerek evreni tanıyoruz, varlığı bilmeye çalışırken anlamak istiyoruz. Anladıkça, varlığı kendi adımıza anlamlandırmaya başlıyoruz. Dilin formel kısmıyla yetinmeyerek "anlam bilgisi"ne/"anlam bilimi"ne doğru yol alıyoruz, o da yetmiyor hermenötik demeye başlıyoruz.

Mektepte kitap/kitabı okurken, kelimelerin görünen anlamlarını yeterli görmeyerek ya da farklı şekillerde anlayarak yeni dünyalara açılmaya çalışıyoruz. Öğrendiğimiz yeni kelimelerin dünyasında hayaller kurmaya başlıyoruz. Kelimelerle birbirimize sesleniyoruz. Seven sevdiğinin adını en iyi bilen ve en iyi telâffuz edendir.

Kelimelerle birbirimize sevdiğimizi söylüyoruz. Sevgi sözleriyle kanatlanıyor insan, uçuyor başka diyarlara doğru, yeni keşiflere koşuyor. Kelimeler onu fâtih yapıyor. Yeni yeni diyarlar fethediyor, gönüller fethediyor.

Dünya küçülüyor, "insan" ortaya çıkıyor. İnsan evrenin diliyle dilleşmeye başlıyor. "Evrenin ortak dili"ni yakalıyor. Sevgi dilini keşfediyor. Keşifler kâşiflerin sayısını çoğaltıyor. Fetihler fâtihlerin sayısını arttırıyor.

Dilin işlevi sayesinde insanın içini umut kaplıyor, yeni keşifler düşlüyor. Artık çelik çomakla oynamaktan vazgeçiyor. Gözünü hep yukarılara, daha yukarılara dikiyor. Kelimelerin anlamlarıyla bir olalım, birlik olalım diyor.

Evrenin Ortak Dili

Dilin sadece zahirinde kalınırsa da istenilene ulaşmak mümkün olmaz. Dilin maddî kalıplarının geçilmiş olması gerekir ki, insanın insanlaşmasına sebep olan "dil" dediğimiz vasıtanın amacı gerçekleşsin. Bu yüzden vasıtayı kullanma amacı çok önemlidir. Meselâ niyetinize bağlı olarak bir araba/vasıta bizi insan öldürmeye de götürür, sevdiklerimize de kavuşturur… Bunun için Mevlânâ ne güzel söylemiş: "Aynı dili konuşanlar değil, aynı duyguları paylaşanlar anlaşabilirler." diye…

"Evrenin ortak dili" insanları birbirinden ayırmaz, birbiriyle kavga ettirmez, aksine onları birbirine yaklaştırır. Gönül dili, "ortak dil"e yansıdıkça insanın dili de güzelleşir.

İlk insanın kitaplı olması ve böyle bir mesajın insanlar tarafından algılanması Allah'ın sünnetinin doğru okunması/algılanması demektir. Aksi bir durum insanların dilleşmesine değil kinleşmesine sebep olur.

Bu yüzden medeniyet dilinin ortaya çıkmasına yardımcı veya sebep olan "dil"in iletişimdeki gücünü görmek ve onun yeşermesine vesile olmak insan olmanın da bir gereğidir.

Dili gönül kırmak, gönül yaralamak için değil de gönül yapmak, gönül onarmak için kullanmak gerekir. Farsça'da dilin "gönül" anlamına gelmesi ve bizim klâsik edebiyatımızda da tevriye sanatıyla iki anlamı çağrıştırır şekilde kullanılması, böyle bir güzelliği bünyesinde barındırmasından dolayıdır.

Dilin ifade edilişindeki "ana dili" kullanımı ilginçtir. Dil ile anne arasında kurulan iletişim boşuna olmadığı gibi aksine çok anlamlıdır. İnsanın yetişmesinden, büyümesine kadarki aşamada en önemli unsur annedir.

Çocuk sevgidir, çocuğu büyüten, güzel insan olmasına sebep olan da sevilmesidir. Çocuk için anne ne kadar önemli ise, insan için de dil o kadar önemli ve sevgi merkezlidir. Dolayısıyla dilin "anne dili" gibi, anne ile iletişim gibi görülmesi gerekir.

Çocuk için "anne kucağı"ndan sonra ikinci bir "anne kucağı" olan okulun, anne kucağı özelliklerini bünyesinde barındırması, dil öğrenimi ve kullanımı açısından oldukça önemli ve anlamlıdır.

"Dil ağzımdaki annemin sütüdür." diyor Yahya Kemal. Dil insana olduğu kadar insan ilişkilerinin de temel gıdasıdır. Gıdanın temiz olması insanın sağlıklı gelişmesini de sağlar.

Okumak, Hayat Verecek Çağrıya “Evet” Demek

Hüseyin Karaca

İnsana verilen lütufların başında, okuyabilme, okuduklarını anlatabilme kabiliyeti gelmektedir. Okumak, okumayı, “beyanı, düşünüp ifade etmeyi öğreten Rahman’a” (Rahman, 4) “kalemle yazmayı, insana bilmediğini öğreten Rabbimize” (Alâk, 4-5) bir teşekkürdür. Gözü verene görme minnetidir. Kulağı duyana işitme hediyesidir. İlâhî tecelliler sofrasından cömertlik devşirme niyazıdır.

“Oku. Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı “alâk”dan yarattı. Oku! Senin Rabbin en cömert olandır.” (Alâk, 1)

Kur’an’ın ilk ayetleri olan Alâk suresindeki “oku” emrinden sonra, kişinin hayrına, insanı Rabbin rızasına ulaştıracak her şeyin okunmasına işaret olmak üzere “neyin okunacağı” belirtilmemiştir. Fakat, okumanın Allah hesabına, O’nun adıyla olmasına vurgu yapılmıştır.

Okumak, bizi var eden kudreti gündemimizde canlı tutma heyecanıdır.

“Kaleme ve satır satır yazdıklarına” (Kalem, 1) yemin edilerek bir sureye başlanması, Kur’an’ın, ilim, irfan düzeyinde çok yüksek bir hedef çizdiğinin göstergesidir.

Okumak neyi, niçin, nasıl okuyacağını bilmektir. Usulsüz vusul olmayacağı şuurunda olmaktır.

Bize okuma şevkini kazandıran amillerin başında Kur’an’a inanmaklığımız gelmektedir. Elif cüzü ile başlar bu serüvenimiz...

Okumak, hayat verecek çağrıya “evet” demektir. Çünkü Kur’an, insana diriltici hayat mesajıdır: “Ey iman edenler! Size hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah’ın ve Resûlü’nün çağrısına uyun.” (Enfal, 24)

Peygamberimiz, içinde Kur’an okunan evi diriye, okunmayan evi de ölüye benzetmiştir.

Kur’an okumak bir ibadet olarak ele alındığı için, onu anlamaya yönelik tüm okumalar ve talî çalışmalar da birer bereket vesilesi sayılmıştır.

Okumak, aslında kitap üzerinden varlığı anlamadır. Kitapta kâtibi aramak; niyette yorulmak, amelde varmaktır.

Dinlemek de bir okumaktır.

Gözleri görmeyen bir insan için okumak ne demektir? Kulakları duymayan için dinlemek bir tür okumak demek değil midir?

Şiirdir okumak, şairde “Şuara” makamının hakikatine ermektir.

Hikâyedir okumak, Yusuf’un keskin görüşüne, burhanına merdiven dayamaktır.

Musikidir okumak, İbn Mesud avazına saygılılarca. Bilâl’in teslimiyetidir, çöle sinen bir ezan arşivinde. Yere sığmayıp göğe ağan bir yanık niyazdır okumak...

Bir yankıdır okumak, asırlardan öte, aylardan beri…

Ezanda Bilâl’i, mevlidde yeryüzüne doğan nebevî hilâli hatırlamak.

Sese sonsuzluk aşısıdır okumak, minareleri yeryüzünden ziyade gökyüzü nüfusuna kaydettiren...

Seste susma çığlığını çığlıkta sükut bestesini pişirmektir...

Kıraattir okumak, dilde zeban, damarda ayet ayet, sure sure akan kana rengini veren... Zamansızlık sırrından üsare kapmaktır zamanı lütfedenin mevhibesinden...

Yükselen/yükselten sözlere menba ağızlarda, bir ıslaklıktır okumak...

Bir adam Peygamberimize gelerek; “Ey Allah’ın Resûlü! İslâm’ın nafile ibadetleri bana ağır geldi, devamlı yapabileceğim bir şey ver ki ona sarılayım” dedi. Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Dilin her zaman Allah’ı zikirle ıslak olsun.” (İbn Mâce, Edeb, 27)

Süleyman Çelebi’nin kaleminden, okuyucunun billur sesinden bir övgüdür okumak... Övülenin övgüye lâyık ahlâkında seyri sülük yapmaktır..

Tekbirdir okumak, sesten bihaber Âdemoğluna... El ile kulağı ses ile icraatı taşra bilmemektir...

Bir beyaz takke saflığıdır, euzü besmeleden önce saçları koruyan vesvese ışınlarından...

Kıyamdır okumak, insaniyette kaim ve daim oluşa haşiye.

Rükudur “Azîm” olanda azamet yalanlarımızı yakan...

Secdedir okumak, sübhan’ın sohbetine kabulün nişanesidir...

Ka’dedir miracın tahiyyatında hayatiyetimizi ölçen. Selâmdır okumak meleklere kadar bütün varlığın tesbih korosuna şahitlik eden.

Gözyaşıdır okumak, okunandan sızan.

Rikkat yoksulluğunu lügattan çıkarmaktır.

Haşyet icazetini devşirmektir. Takvaya vardıracak bir kımıldanıştır.. Zühdü doğuran bir sancıdır. Ahlâktır, ameldir. Bu yüzdendir "Allah'a en çok âlim kulların saygılı olması." (Fatır, 35)

Çiçekte sübhanı görüp koparamamaktır okumak.

Elifte ülfeti, halvette celveti bulmaktır. İftarda fıtratı, sahurda teheccüdün sihrine uyanıştır.

Yolculuğu sevenlerin kokusudur okumak. Yaratılıştan bugüne peygamberler ile akort edilmiş insanlık macerasını öğrenmektir. Bundandır âlimlerin ona doyamaması. Bundandır hatmedenlerin tekrar Fatiha'dan Nâs'a yola revan olmaları...

Okumak, okumamanın ızdırabını duyup ona göre kıymet bilmektir.

Endülüs'te, Gırnata kütüphanelerinin nadir el yazma kitaplarının yağmalanıp yakılmasının hicranını, yüreğine misafir edebilmektir.

Modern çağda Bağdat kütüphanelerinin içinin boşaltılıp talan edilmesine üzülebilmektir.

Okumak, okumaya giden yolların vasıtaların güzel olması da demektir. Müslüman, işini sağlam yapan, kaliteli icra eden kimsedir. Sanat ve estetik boyutu dikkate alınmadan bir kitabın okuyucuya sunulması ahlâkî bir erozyonu işaretler. İslâm'ın inceliklerinin okumaya dayalı arzı meselesinde, bu ayrıntı ihmal edilmemelidir.

İnsanı menevî değerler, ilâhî lütuflar ile buluşturması, umut edilen bir telif çalışmasının gözü doyuracak estetiğe sahip olmadan piyasada arzı endam etmesi telif amacını ne kadar yansıtır?

Okumak, amele dönüşen bir irfandır. Ariflerin kılı kırk yaran takva tecrübeleri sosyal inceliklerini hesaba katmadan sırf okuma üzerine bina edilen bir tefekkür ile ne kadar mesafe alabiliriz.

Âlimin ilmi, arifin irfanı, mürşidin irşadındaki samimiyettir okumak.

Göze basiret, söze letafettir.

Okumak ağlayabilmektir. Huşuya ermek için de huşu kemerini giydikten sonra da ihmal edilmeyecek bir itiyattır.

Okumak, hadiselerin arka plânını görebilme ferasetidir. Görünenden görünmesi gereken görünmeyeni bulmaktır. Bakmak tecrübesinden görmek feyzine ulaşabilmektir. Simalardan kalbi, bakışlardan niyeti okuyabilmektir.

Okumak bazen kör olmamaktır. Gün gibi aşikâr gerçekleri dikkate almama basiretsizliği de değildir. Peygamberimizin (s.a.s.) ifadesiyle; "Bir delikten iki defa ısırılmamaktır."

Okumak, plân proje ile zamana yayılmış hedefler doğrultusunda sabırlı yürüyebilme sezgisidir. "Biz Kur'an'ı, insanlara dura dura okuyasın diye okumaya elverişli bölümlere ayırdık, yavaş yavaş peyderpey indirdik." (İsra, 106) ayetindeki kuşatıcı tedriciliği bir eğitim metodu olarak benimseyebilmektir.

Kahkahalarda boğulmayıp, ukbadaki tebessümlerle kananlardan olmaktır. Peşin ödüllere heveslendiğinden daha çok, baki mükâfatların izini sürme kararlılığı, ileriyi görebilme mevhibesidir.

Okumak, buhranlı zamanların içinde "gel ne olursan ol" diyebilme umudunu özgüvenini dillendirebilmektir. Günahkâra lânet etme yerine, onun yarınlarında şekillenecek müjdelere konsantre olma vakarıdır. Zalime beddua etmeyi düşünürken aynı zamanda onun sulbünden gelecek nesillere merhamet edebilme yürekliliğidir. Şimdinin rahminden geleceğin aydınlığını seslendirebilmektir. Mekke tazyikinden hicret doğumunu, Medine muhasarasında âlem fütuhatını heceleyebilmektir.

Okumak, başkalarına ışık olmaktır.

Okutmak, bir infak rüyası bir sadaka bereketidir. Zenginin derunundaki ahiret yatırımıdır. Fakir fukaranın zeki evlâtlarına yardım elini uzatmak, onların dualarını sırat edinmektir.

Çocuğunu okutmak için gurbetlerde iş gören, ayakkabısı delik, ceketi yamalı yurdumun insanınının geniş yüreğini görebilmektir. Evlâdım okusun diye sıcak çorbaya hasret sofralardan yarı tok kalkan anaların çilesini unutmamaktır.

Okumak, nasırlı ellerdeki saflığa sırtını dönen okumuş evlâtların nankörlüğünü de akıldan çıkarmamaktır.

Okumak, tarihten gelen bir vakıf tecrübemizi, taşradaki insanların şehirlerde okutulması geleneğimizi devam ettirebilmektir. Devlete millete olan vefamızı bir de bu terazide tartmaktır.

Kariyer ve makam endişelerinin ötesine geçip yakine yükselten okumalara, amele dönüşen tefekkürlere ermek dileklerimizle...

Sahaf ve Sahaflığa Dair

Kâmil Büyüker

1 . **"Bari cem-i kütüb ettin çalış istihrace**
Kalma bîberk ü neva dehherde sahhaf gibi."
Lâ

Kitap üzerine inşa edilmiş bir medeniyetten geriye kalan en önemli emarelerden biri hiç kuşkusuz "sahaflık" geleneğidir. Bu geleneğin bugün ne kadar ihya edildiği, ne kadar temsil edildiği konusundan öte, söylenecek belki en önemli söz, "bir yerde kitap varsa, külleri ve tozları üzerinden inşa edilecek bir medeniyet vardır" demek olacaktır.

Eskiden kitap satan, kitapçı yerinde kullanılan bir tabirdir sahaf. Osmanlı'da ilk olarak XV. asırda Bursa'da ortaya çıkmıştır. Devlet'in merkezinin Edirne'ye nakli sebebiyle sahaflık burada da yaygınlık kazanmıştır. İstanbul'un fethiyle birlikte sahaflığın merkezi ismiyle anılan merkeze yani İstanbul'a taşınmıştır.

Osmanlı'da bugünkü anlamıyla sadece eski kitap merkezi değildi sahaflar. Öyle ki, sahaf esnafının da loncaları vardı. Sahaflar da çırak, kalfa, ustalık dönemlerini geçirmek zorundaydılar. Sahaf dükkanları diğer esnaf dükkânları gibi dua ile açılır, dua ile kapanırdı. Mürekkepçiler, divitçiler, kalemciler, kağıtçılar, mücellitler ve müzehhipler de sahaflara yakın otururlardı. Osmanlı'da her loncanın, her esnaf grubunun bir piri vardı. Sahafların da piri ilk kitapçılardan olduğu söylenen Basralı Abdullah Yetimi Efendi idi.

Sahaf tahta zemine yaydığı kilimin üzerine oturur satışını yapardı. Evliya Çelebi'ye göre burada elli kitapçı dükkânı ve üç yüze yakın çalışanı vardı. Sahaflar, Osmanlı padişahının önünden cülus törenlerinde veya çeşitli nedenlerle yapılan etkinliklerde geçerlerdi. Bu geçit töreninde üzerine yerleştirdikleri kitapların bulunduğu taht-ı revan da çok önemliydi.

Sahafların bu hususiyeti ve önemi matbaanın gelmesiyle birlikte zayıflamaya başladı. Yazma eser ve matbu eser satanlar farklı mekânlara taşındılar.

Bugün sahaflık mesleğini/mevkiini ihyadan çok uzak olan "sahaflar çarşısı" ise Kapalıçarşı'da, eskiden kitapçıların bulunduğu yerde idi. 1894'teki büyük İstanbul depreminde, Kapalıçarşı, büyük bir hasar gördü. Sahaflar Sokağı da depremden nasibini alınca kitapçılar birer birer çarşıdan ayrılmaya başladı. Şimdiki çarşıda o zamanlar fesçilerin yerleştiği barakalar vardı. Fesçiler buradan ayrılmaya başlayınca hakkâklar yani mühürcüler yerleşmeye başladı, bunların yanına da kitapçılar taşındı. Kısa bir zaman sonra çarşı, kitapçılara geçti. Sahaflar Çarşısı 1950 yılında hemen hemen tamamına yakını yandı, dükkânların içerisindeki binlerce yazma da yok oldu. İstanbul Belediyesi yanmayan yerleri kamulaştırıp, ahşap dükkânları betonarmeye çevirerek yeni bir çarşı ortaya koydu. Çarşının ortasına da ilk Türk matbaasının kurucusu İbrahim Müteferrika'nın büstünü yerleştirdi. Beyazıt Camiinin yanındaki Sahaflar Çarşısı'nda 23 dükkân bulunmaktadır.

Sahafların yok olmasını önlemek için o günlerin Vali ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay'ın, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in, Osman Nuri Ergin'in ve Hakkı Tarık Us'un göstermiş oldukları çabalar unutulmamalıdır. Her güzelliğin bir sonu olduğu gibi Sahaflar Çarşısı da orijinalliğinden uzaklaştı; bugün kitap, kırtasiye satan işportacıların işgaline uğradı. İstanbul Üniversitesi'nden ötürü meydanda kırtasiye satanları 1975 yılında belediye, Sahaflar Çarşısı'na yerleştirdi. Bugün gelinen noktada sahaflar artık bir adreste değil farklı merkezlerde, farklı adreslerde meraklılarını beklemektedir.

2. **"Adam Mezara, Kitap Mezata!"**

Bir yerde eski bir kitap varsa orada/o kitabın peşi sıra saklı, kayıp/yitik bir hayat vardır. Kim bilir hangi mühim mekânların, hangi mühim insanların kokusu sinerek sahaflara kadar gelmiştir o kitap. Çoğu iç yakan, yürek burkan hikâyelerle doludur. Bizim kültürümüze de "adam mezara, kitap mezata" diye yerleşmiş bir tabir vardır. Bir müteveffanın hemen arkasından, haraç mezat gidecek şeylerin hemen başında, ilk sıralarda neden kitaplar gelir? Bunun nedenini kitabın /hikmetin yörüngesinden çıkmakla özetleyebiliriz. Öyle ya bugün kitaptan daha mühim (!) yatırım vasıtalarımız var. O paha biçilmez eserler çok zaman hurda fiyatına, kağıt fiyatına satılır. Bir medeniyet, bir emanet, bir meçhulün kollarına terk edilir.

Mezatlarda, sahaflarda bir kenarda bundan sonraki sahibini bekler durur kitap. Oracıkta her zamanki gibi sessiz, mütevazı… Birinci el, ikinci el… Bize gelinceye kadar bilmem kaçıncı kez el değiştirir. Sahi biz kaçıncı eliz? Bunun heyecanını yaşamak bile o havayı teneffüs etmeye eşdeğer belki de.

Böylesine koca bir mirasın keşfi de şu satırlarda ne kadar hazin bir şekilde ifade edilmiş:

"Nice medrese köşeleri dolaşmış, nice şâkirdana yastık arkadaşlığı etmiş, köy odasının ahşap evlerinin tozlu raflarında yıllar geçirmiş, kenarına köşesine, notlar, tarihler düşülmüş, bu umurdîde ve mücerred, bereketli kitaplar sahafların horlamasından azad olmak için Japonlar'ı beklediler. Sarı ırkın çekik kaşlı, çekik gözlü, kısa boylu akademisyenleri Osmanlı tarihi ve kültürüne ilgi duymaya başlayınca Devlet-i Âliye'yi ayakta tutan zihniyeti kavramak için bu eserlerin satır aralarındaki iç mantığı yakalamak ve şerh etmek gerektiğini anlamakta gecikmediler."

**3. "Her seher sahhaflar şeyhiyle ülfet eyleyüp,
Hâce-i tezvîr-i dolab-ı Bedestenden ders alur."**

Keçecizâde İzzet Molla

Sahaflar geleneğinde çok önemli bir müessese var ki o da "Sahaflar Şeyhliği"dir. Sahaf Şeyhliği, eskiden sahaf adı verilen kitap satan esnafın aralarındaki anlaşmazlıklarını halletmek ve devlet dairelerindeki işlerine bakmak üzere seçilen sanatkâra verilen addır. Şeyh esnaf tarafından seçilirdi.

Rivayete göre Sahaflar Şeyhi'nin elinde her türlü kitaptan birer nüsha mutlaka bulunur ve emrinde 300-400 tane hattat vazife yaparmış. Müşteriler istediği kitabı sahaflar şeyhine sipariş eder, şeyh o kitabı en iyi şekilde yazacak hattatları bilir ve işi bu kimselere verirmiş. Hattatlar kitabın büyüklüğüne göre 10'ar 20'şer sayfa alır ve hemen o gece kitabı yazarlarmış. Şeyh Efendi önce kitabın aslını alır açar, okur, tashihlerini yapar, sayfaları sıralar ve ciltçiye yollarmış. Ciltçi işini bitirince kitabı sahaflar şeyhine getirir, şeyh efendi ciltten de anlar, esere yakışan bir cilt olup olmadığına bakarmış. Yapılan iş içine sinerse kitabı müşteriye teslim edermiş.

Sahafların dikkat çeken tiplerinden birisi de "Bohçacılar" idi. Bunlar, ele geçirdikleri nadir yazmaları, minyatürlü eserleri ya bir bohçaya sararak ya da koyunlarında saklayarak konak konak gezerlerdi. Özellikle zenginler, bu eserleri değerine, bohçacıyı memnun bırakacak bir rakam karşılığında alırlardı. Ancak onun devamlı kendisine çalışması, yani bulduğu yeni eserleri de kendisine getirmesini sağlayabilmek için paranın hepsini birden ödemez, taksite bağlarlardı.

4. "Es-sahhaf bî-insaf"

Sahaf mesleğini icra eden kişi, kendisine müracaat edenlere onların aradıkları kitaplar sahasında bibliyografik malumatı verebilecek, kitabı muhtevası ile birlikte tanıyabilecek ve kitabı okuyacak kişilere bu hususta yardım edebilecek seviyede bilgiye sahip olmalıydı. Sahaflar devamlı ulema ile düşüp kalkarlar, bilemediklerini mutlaka sorarlardı. Yine sahaflar, kitap almaya gücü yetmeyen talebelere de istinsah etme imkânı da vermişlerdir.

Sahaflıkta, kitabı erbabına satma adabı da önemli idi. Alışverişte kâr amacı güdülmezdi. Ahi teşkilâtındaki terbiye aynıyla sahaflık mesleğinde de mevcuttu. Kendisi siftah eden bir sahafın komşularının da siftah etmesi için gelen müşteriyi onlara yönlendirme geleneği sahaflar arasında da yaygın idi. M. Necati Bey gibi kendisi hiç siftah etmeden önce komşularının siftah etmesini sağlayan sahaflar da vardı. Bu güzel örneklerin yanında müşterisinin bir kitaba ilgisinin olduğunu fark ettiğinde fiyatı yükselten sahaflar da vardı. Bundan dolayı sahaflar arasında "es-sahhaf bî-insaf" sözü yerleşmişti. Evliya Çelebi bu hususu şöyle dile getiriyor:

Evliya Çelebi bir bayram namazındadır. Hoca duaya başlar: "Allah yorgancı esnafının ecdadına rahmet eyleye." (…) kunduracı esnafı, bakırcı esnafı, derici esnafı…" derken sıra sahaf esnafına gelir. Cemaatten biri çıkar: "Hocam durun. O sahaflar ki, es-sahhaf bî-insaftırlar. Onlara rahmet okumayın" der.

**5. "Levh-i mahfûz-ı sühandir dil-i pâk-i Nef'i,
Tab-ı yârân gibi dükkânçe-i sahaf değil."**

Nef'i

Geçmiş günlerin sahafları kitap meraklılarının, yazarların, bilim adamlarının sık sık uğradıkları sohbet ettikleri, edebî ve ilmî yerdi. Eski sahaf üstatlarından Muzaffer Ozak, Mehmet Necati Alpas, Nizamettin Aktuç, Mehmet Ertezcan, Raif Yelkenci, İsmail Dilmen, Ekrem Karadeniz, Ahmet Tanyeli ve Arslan Kaynardağ'ın sohbetleri bugün de canlılığını korumaktadır. Bugün sahaflık mesleğinde Lütfi Seymen, Nail Esmer, Sami Önal, Emin Nedret İşli, İbrahim Manav gibi isimler karşımıza çıkmaktadır. Sahaflar Çarşısı'nın yaşayan ustalarından İbrahim Manav, o günleri şöyle dile getirmektedir:

"Acizane mesleğe 1951 yılında başladım. Eski sahaf ustalarından Nizamettin Aktuç, Raif Yelkenci, İsmail Dilmen, Hacı Muzaffer Ozak gibi daha birçok sahaf ustasından feyz aldım. Nizamettin bey ihtisas olarak yabancı dilde kitaplara, bilhassa Türkiye ve Bizans tarihi ile ilgili eserlere hâkimdi. Raif Bey de yazma kitap ve hat sanatına hâkimdi. İsmail Efendi aynı zamanda tellâl'dı, müzayedeciydi. Müzayede yapmayı İsmail Efendi'den öğrendim. Ustam Muzaffer Ozak'tan Arapça ve Osmanlıca kitapları öğrendim. Bu bahsettiğim ustalar kendi konularının uzmanlarıydı. Son olarak Mehmet Ertezcanlı'nın yanında 12 yıl çalıştım. Ondan da Türk dünyası ve İslâm klâsiklerini öğrendim. Bizim meslekte kitabı ustalardan ve gelen müdavimlerden öğrenirsiniz. Eski sahaf ustalarının çok belirgin bir özelliği vardı; kitabı o konunun ilgilisine satmayı tercih ederlerdi. Hoca ve talebelere kredi açar ve kolaylıklar sağlarlardı. Meselâ, Nizamettin Bey'in, Bizans kili-

selerine ait kıymetli kitabı oğlu Şevki Bey "Ben bu kitabı yüz liraya birine satacağım" dediğinde "Hayır ben o kitabı Semavi Eyice'ye yirmi liraya sattım" dediğine şahit oldum."

Yine günümüz sahaflarından Emin Nedret İşli'ye "Galata Sahaf Festivali" dolayısıyla sorulan sorulara bakıldığında bugün geldiğimiz noktanın ne kadar içler acısı olduğu görülür. Sahaflık diye bir mesleğin olduğunu ilk defa öğrenen kimi insanlar sorar: "Bu kitapları nerede eskitiyorsunuz?", bir başkası da -eski kitapları hayretle seyrettikten sonra- "Bunları çöplükten mi buldunuz?" diye sormuş. Gençlerden biri de beş yüz sayfalık bir kitabı inceledikten sonra, "Abi, bunun daha incesi ve küçüğü olsaydı alırdım!" demiş. Tabii, "Aaa, ben bu kitabı çocukluğumda okumuştum!" diye sevinç çığlığı atanlar da varmış.

Hiç şüphesiz sahaflar bu toprakların ilimle, medeniyetle, irfanla irtibatını sağlayan merkezlerden birisi idi. Eskiyi rağbete muteber kılan müşterilerinin çokluğu değil, keyfiyeti, niteliği idi. Sahafları bu yönüyle rahmete, berekete gark eden pek çok hatıra yaşanmış, yaşanıyor. Biz yine eski(me)yen kitapların küf kokan, tozlu ama her dostane ve cömert sayfaları arasında dolaşmaktan vazgeçmeyelim.

Edep ve Edebiyat

Mustafa Özçelik

"İkilik yoluna gitme
Edeb gözle edeb gözle"
Sun'ullah Gaybî

Edebiyat, sadece sanat değil aynı zamanda bir ilimdir. Bu vasfı epeydir unutulduğu için sadece diğer anlamıyla anlaşılır olmuştur. Bu da onun kavramsal manasının unutulmasına yol açmıştır.

Edebiyat, kelime olarak Arapça "edb" yani "edep" kelimesinden türetilmiştir. Bu kelimenin Arapça'da "davet" anlamına geldiği de bilinmektedir. Yani edip, sadece "estetik" kaygılarla bir "sanat" eseri ortaya koymayacak; aynı zamanda "bir davet"te, bir "çağrı"da bulunacaktır. Burada "zarafet" yani "estetik"le "ahlâk" bir arada algılanması gereken iki kavramdır. Zira bir edibin çağrısı insana iyi ve güzel şeyler için olur, olmalıdır.

İşte burada edebiyatımızın mutasavvıf şairlerini hatırlamamız gerekecektir. Çünkü onlar "edebiyat" kelimesinin bu temel anlamına ve ferdî ve ictimaî fonksiyonuna devamlı bağlı kalmışlardır. Bu yüzden her sufinin şiiri insanın hakiki mutluluğunu hedef alan bir "davet" şiiridir. Tabiî bu davet, güzel ve doğru olanın yine bu şekilde sunulması için kendiliğinden estetik bir zenginliğe dayalıdır. Bütün bunların hepsi ise bir ilim işidir.

Yazının başına aldığımız büyük sufi Sun'ullah Gaybî'nin iki mısrasını iktibas ettiğimiz şiiri de böyle bir anlam dünyasına sahiptir.

"İkilik yoluna gitme
Edeb gözle, edep gözle…"

Sadece bu iki mısra bile insanın heva ve heveslerini tahrik eden ve sonuçta insanın ziyanına yol açan edebiyat telâkkilerine tam anlamıyla bir "karşı" söylemdir. Çünkü "ikilik yolu" ziyan yoludur, hüsran yoludur. Mutluluk "teklik"te ve O'nun yolundadır. Bu yolun olmazsa olmazı ise kulun "edeb"li olmasıdır. Çünkü arzu edilen lütfu ise bunun için edeble girmek gerekir bu yola.

Edebiyat, böylesi bir misyonuyla asıl olarak insan üzerine eğilir. İnsan ise karmaşık bir yapıdır. Hem maddî hem de manevî yanı vardır. İnsanı böylesi bir bakışla ele alan bir anlayış, her bir organı (gözü, kulağı, ayağı…) et ve kemik olmalarının ötesinde bir muhteva da algılar. Kişinin hakikati de dalâleti de başta kalbi ve zihni olmak üzere bu organları vasıtasıyla yapacağı iş(amel)lere, söyleyeceği sözlere (lafıza) bağlıdır. O yüzden Gaybî şiirin devamında şöyle diyecektir:

"Her azana öğüt şakla
Cilâ ver nefs ile akla
Demadem var nutk-ı Hakk'la
Edeb gözle edeb gözle..."

Yine şiirin ilk dörtlüğünde söylenen:

"Kimse gönlünü incitme
Edeb gözle edeb gözle"

ifadesi de asıl olarak lütuf kapısında durmanın başka bir temel şartını dile getirmektedir. Zira gönül sufî dilinde "Beytullah"tır. Ama biz bir başka yorumla burada edebiyatın gönüle seslenen, tesirini orada gösteren bir söyleyiş tarzı olduğunu da anlamaktayız. Bu yüzden sufî edebiyatına aslında baştan sona bir "gönül edebiyatı" demek gerekir. Sadece kelimelerin ustalıklı istifine dayanan ruhsuz edebiyatın bu söyleyişten alacağı çok hisseler olsa gerektir. Bunu şundan söylüyoruz. Bugün hangi insana sorsanız size günümüzün mekanik edebiyatından bir mısra söyleyemez ama söz konusu olan bir Yunus Emre ise, Eşrefoğlu ise, Gaybî ise, Niyazi Mısrî size onlardan nice dörtlükler okuyacaktır. Yani söz, onlarda gönülden gönüle bir çağrı niteliği taşıdığı için insanlarda bir karşılık bulmuştur. Eser, insanla bütünleşmiştir.

İkinci dörtlükte geçen "nefse ve akla cilâ vermek" de son derece ilginç bir söyleyiştir. Bizim, bütün değerimiz aklımız ve nefsimizdir. Bu iki değer, hakikate teslimiyet içinde değillerse bizim için felâkete dönüşürler. Kirlenirler ve kirletirler, sapkınlığa uğrarlar ve uğratırlar. Onların cilâlanması, güzelleştirilmeleri demektir. Yani "akl-ı selim" ve "mutmain nefs" hâline gelmeleridir esas olan. Gaybî, buna çağrı yapıyor işte.

Burada daha önemli olan bir konu da bu güzelleştirmenin nasıl yapılabileceğidir. Şair bize bunu da söylemektedir:

"Mümessek ol hakikatla
Edeb gözle edeb gözle…"

Bu şu demektir: İnsanı edepli kılan dindir. Hayat da sanat da ona bağlılığı ölçüsünde "edeb içre" olabilir. Medeniyetleri din kurar. Devletleri din yaşatır. Bu yüzden dini sadece ferdî bir mesele olarak algılamak doğru olmaz. Fakat, hükümler sadece zahir manasıyla algılanırsa asıl maksat gerçekleşmez. Namazın, orucun vb. zahirî şekli vardır. Bu, bir disiplin meselesidir. Ötesine de geçmeli ki insan, şeklin özüne ulaşsın. Cevizin içini görsün. Şeklin manasına ersin.

Bunun ötesi yok mu? Elbette vardır. O da "hakikat"le "mümessek" olmaktır şaire göre… Zira hakikat, özün de özünü keşif ve bulma makamıdır. Bu makama ulaşan "mümessek" olacak, yani "misk"lenecektir. Kavradığı, içselleştirdiği değerler onun dışına bir güzellik olarak yansıyacaktır. Şimdi burada neden müminlerin alınlarında bir nur (parıltı) görüldüğü kolay anlaşılacak bir meseledir. Çünkü secde, o alnı nurlandırmış, misklendirmiştir.

Gaybî, şiirinin devamında "edebli olmak" meselesinin diğer şartlarını da sıralar. Buna göre kişi "şirk"i terk edecektir. Çünkü ikilikten birliğe ulaşılamaz. Birliğe ulaşan ise her yerde O'nun tecellileriyle karşılaşır. Böylece dağ, dağ olmaktan; taş, taş olmaktan çıkar. Kar yağarken melekleri, bülbülün sesinde o ilâhî nağmeyi hissedilmek mümkün hâle gelir. Yunus gibi söyleyecek olursak "Göz oldur ki Hakk'ı göre/ Yol oldur ki Hakk'a vara…" Yani göz, Hakk görmekte, yol sadece ve sadece O'na varmaktadır.

Bütün bu oluşların temel şartı hep aynıdır. Bu yüzden Gaybî, her dörtlüğün sonunda aynı mısrayı tekrarlar: "Edeb gözle, Edeb gözle…" Bir kez daha belirtelim ki, edebiyatın kökü, kaynağı "edeb"tir. Bu manaya uygun olarak kalem ele alınırsa o kalemden doğacak mısralar/ satırlar hakikate bir "davet" niteliği taşıyacaktır. Bu yüzden bu şairlerimizi okurken onları sadece kalbî meseleleriyle uğraşan, dünyaya ve hayata gözlerini kapatmış insanlar olarak görmek doğru olmayacaktır. Onlar, kendi nefislerinin terbiyesiyle birlikte, bütün bir insanlığı da böyle bir oluşa davet eden gönül erleridir.

Kâinâtı Okumak

Ümmügülsüm Tat

Kış mevsimi…

Kar yağar, yağmur yağar, yollar buzlanır, trafik kilitlenir. Okullar aşırı soğuk nedeniyle tatil edilir. Bahçe kapıları kapatılır, pencerelere ve perdelere bir daha hiç açılmayacakmış gibi kırk düğüm atılır. Sobada çay demlenir, ocakta kaynayan çorbanın ölçüsü arttırılır, dışarıdan gelenler ısınsın diye gündelik önlemler alınır.

Sonra adımlar hızlanır, gözler yerdeki parke taşına odaklanır, tüm düşler eve varıncaya dek yarıda bırakılır. Artık, ödev yapmamanın, sokak çocuklarından mendil satın almanın ve yaşanılan zamana alışamamanın mazeretleri hâli hazırda vardır. Mazeretler peşinde hep "ama" bağlacını taşır ve bağlaç kalpleri, 'af-merhamet-gözyaşı' dairesinden uzaklaştırır. Anlamını yitirir sesler ve sözler… Havada asılı kalıp da donmaktan korkar cümleler…

Geride kalmanın, bir kervanı kaçırmanın ya da gitmekten vazgeçmenin verdiği o garip hüzün kaplar etrafı.

Kıştır işte mevsim ve günlerin, ayların pek de bir önemi kalmamıştır. Kalmamıştır önemi takvim yapraklarının arkasındaki 'faydalı bilgiler' kısmının, tebessümün, bir selâmın, bir kelâmın.

Mevsim kıştır. Şehirler kadar insanlar da bir akşamüstü yalnızlığının içinde kaybolmuştur.

. . .

Hayatın bütün kayboluşları 'yeniden' yola çıkmayı getirir eteklerinde. Kalabalık kentlerin, mevsim şimdi kış pozlarının ve küresel senaryoların içinde; büyük ve önemli yolculuklara çıkmanın zamanı gelmiştir işte yine. Kar yağarken, yollar buzlanmışken ne elinde bir biletle adı bilinmeyen ülkelere selâm götürülebilir ne de herhangi bir durakta dost sohbetlerinde avuntu aranabilir.

Kıştır işte mevsim ve zaman kendini okumak için, okunmuş kitaplarda kendini bulmak için, kâinatı bir kitabı okurcasına okumak için verilmiş en büyük fırsattır.

Biraz soğuktan, biraz yalnızlıktan, biraz kırgınlıktan köşesine çekilir şimdi insan. Eline geçen ilk kitabın kapağını besmeleyle açar… Harflerden satırlara, satırlardan sayfalara uzun soluklu bir yolculuğa çıkar. Hayatın bütün aktörlerini geride bırakıp kendisini okuyormuş gibi okumaya başlar elindeki kitabı… Yüreğinden geçenleri satır aralarında arar. Hikâyelere dokunmak ister, zamanı ve mekânı aşıp kitabın içinde küçük paragrafta kendisine yer verecek boş bir parantez bulmayı diler.

Ve okur insan… Okudukça kendini bulur; kendini buldukça gerçeğin gölgesinde erir, tükenir, kaybolur.

Aslında hiçbir şey bilmediğini ve gündelik telâşların içinde gerçeğin ne kadar dışında kaldığını fark eder bir zaman sonra. Hira'yı, Hira'ya giden yolu, o yola çağıran sesi… Günler, geceler boyu bir ayeti bekleyişin beraberinde getirdiği gözyaşlarını… Ayetlerin nasıl sabır ve gözyaşıyla indiğini… "Oku" emrinin muhatabı olmak için yaşanmış kırk yılı… Kırkıncı yaşın peygamber olgunluğunu…

İnsan ancak okuyarak anlar okumanın ihtiyaç ya da lüks değil, 'bir emir' olduğunu… Âlemlerin Rabbinin "oku" emrini getiren Cebrail (a.s.)' in sesindeki netliği ve duruluğu… O günden bugüne Kur'an-ı Kerim sayfalarında hissedilen o huzuru… Okumakla anlaşılır "Oku", "Yaratan Rabbinin adıyla oku" emrinin gösterdiği doğrultuyu. İnsanı, kitabı, hayatı, dünyayı… Allah'ın kutsal ayetlerini okumak gerektiğini…

Ve hayatın bütün okumalarının ancak ve ancak kâinatı okumakla zihinlerde netleşeceğini… İlk emrin Kur'an'ı ve ayetleri okumak gibi, kâinatı okumayı da öğütlediğini…

Amacı Hakk olan bütün okumalarda en son ve en önemli yolun kâinatı okumaktan geçtiğini…

. . .

Yerlere ve göklere selâm vermektir kâinat okuyuculuğu. Akan suya, toprağa, güneşe daha bir dikkatle bakmaktır. Hiçbir mikroskobun gösteremeyeceği hassasiyetle dokuları, hücreleri, çekirdekleri fark etmektir. Doğudan batıya dönen dünyanın seyrinde bir yaprağa dokunmak, Ay'ın nurundan feyz almak, günün ardından gelen gecede o sonsuz gücün kudretine teslim olmaktır.

İçinde Taifleri, Hiraları, hedefini terk etmeyen okçuları vardır kâinatın. Yıldızları, gezegenleri, gök cisimleri vardır. Işık hızı hesaplamaları, uzay boşluğu tanımlamaları vardır… Ve elbette bu büyük sistemin içinde akılların şaşırdığı, tüm araştırmaların seyrini değiştirecek sonuçlar vardır… Kâinatın her şeyin ötesinde bir yaratıcısı vardır.

"Kimindir bu dağlar, taşlar?" sorusuna, "Allah'ındır" diye cevap vermek kolaydır; fakat marifet dağlarda ve taşlarda O'nun adını okumaktadır. Sözcüklerle Ay'a çıkabilmek, içimizdeki putları İbrahim Peygamber misali bir bir kırmaktır. Marifet kâinatı okumaktır.

"Yalnız ve yalnız Allah" cümlesinin ardından yola koyulmaktır.

Bir Züleyha sabrını, bir Yusuf imanını, bir Ebu Bekir dostluğunu yerlerden ve göklerden dinlemektir kâinat okuyuculuğu.

Herkesin "bitti" dediği yerde hiçbir kişisel gelişim kitabında anlatılamayacak kadar büyük bir inanç ve tevekkülle… Usul usul anmaktır Güneşi, Ayı, Dünyayı… Yaratılış evrelerini, ilk secdeyi… Sonra Allah'a isyan edince helâk edilmiş kavimleri… Nuh (a.s.)'un gemisine ancak ve ancak kâinatı okuyacak kadar gözünde ve gönlünde El-Hakk yazanların bineceğini…

Kâinatı okumanın kendini bilmekten, yaratıcısını bilmekten ve "oku" emrinin peşine düşmekten geçtiğini… Kâinatın defalarca; sayfa sayfa, satır satır okunması gerektiğini… Ve insanın kâinatı okuduğu ölçüde kendini ve diğer yaratılmışları okuyabildiğini.

. . .

'Kitabı sağından verilenlerden' olmak için çıkıyoruz şimdi yola hepimiz. Hepimiz aynı menzil doğrultusunda yol alıyoruz. Gündelik telâşları, küresel sorunları, yalnızlık manifestolarını, kırgınlıkları ve yorgunlukları bir kenara bırakıp… Hayata "sil baştan" diyebilmek için tövbeler ve dualarla yola çıkıyoruz…

Ezan sesleriyle nefes aldığımızı hissediyor, Taif'te yaşananlar için gözyaşı döküyor, Mekke'den Medine'ye uzanan hicret kervanının son halkasında bile olsa kendimize yer bulmak için dualar ediyor, Hira'ya giden yoldaki çakıl taşlarını ellerimize alıp 'sabır ayetlerini' hatırlıyoruz. Bütün ayetler ilk emri, Cebrail (a.s)'in ilk sözünü, ilk ayeti… Söylendiği günden bu yana yankısı ve sevdalısı hiç bitmemiş o ilk sözü hatırlıyor… Kalbimizden kâinata uzun bir yolculuğa çıkıyoruz.

Biz bu yolculukta okuyoruz eş-Şems suresini… Şükürleri ve secdeleri içimizin ta içinden gelerek yapıyoruz. Korkuyoruz, sığınıyoruz, af diliyoruz. Kâinat yolculuğunda aslında hiçbir şey bilmediğimizi… Kâinatın yaratıcısının aklımızla anlayamayacağımız kadar büyük… Kalbimizle teğet geçemeyeceğimiz kadar bize yakın olduğunu bu yolculukla daha iyi anlıyoruz.

Bizler; 21. yüzyılın kervan bekleyen yolcuları… Korku ve ümit arasında affedilmeyi bekliyoruz. Taif'e, Hira'ya, Medine'ye giden yolda yerlerde döne dolaşa hep aynı şeyi arıyor, "oku" ayetini okurken bu yüzden irkiliyor ve dokunduğumuz her şeyde O'nun imzasını görüyoruz.

Bizler yani 21. yüzyılın yorgun savaşçıları… Hep aynı umutla yerleri ve gökleri selâmlıyor… Aynı düşle akşamları sabahlara, sabahları akşamlara bırakıyor… Aynı duayla kâinatı okuyoruz.

Mehmet Nuri Yardım ile "Okuma Zamanı"

Söyleşi: Ayfer Balaban

Okumayı tanımlamak gerekirse neler söylemek istersiniz?

Okumak, aydınlanmaktır. Okumak, erdemin peşinde koşmaktır. Okumak, hakikatlere varmaktır. Okumak, düşünmektir. Okumak, var olmanın birinci şartıdır. Okumak, ilâhî buyruklara uymaktır. Okumak, bilgi okyanusunda bütün hücrelerle yıkanmaktır. Okumak, önce insanı sonra dünyayı kucaklamaktır. Okumak, insanın kendisini, hayatın manasını, kâinatı keşif yolculuğudur. Okumak, kişiye estetik boyut kazandırır, onu güzelleştirir, erdemli kılar, hülâsa insanı, insan-ı kâmil olmaya götürür. "Okumak …dır" diye biten pek çok cümle vardır. "Oku" fiilinin yüce kitabımızın ilk emri olması çok anlamlıdır. Niçin çalış, yap, gez, değil de "oku"dur? Demek ki evvel emirde ihtiyacımız olan şey okumak ve okuduklarımızla güzelleşmektir.

Az evvel, sözleriniz arasında okumayı, hayatın temel gereksinimi, insanın kendisini, hayatı ve kâinatı keşfe çıkması şeklinde ifade ettiniz. Bu kadar önem arz eden bir konuda sizce toplumumuzun yeteri kadar okuduğunu söylemek mümkün mü?

20-30 yıl öncesine göre, bugün ciddî bir okuma seferberliği olduğunu söyleyebilirim. Okuma kampanyaları yapılıyor. Cumhurbaşkanımız Sayın Abdullah Gül'ün himayelerinde dört yıl sürecek, "Türkiye Okuyor" kampanyası başlatıldı. Hep devam etse keşke. Çobanı, işçisi, siyasetçisi, doktoru, din görevlisi, hâkimi… herkes kesintisiz okumalı. İstisnalar olsa da kitap okumayan anne-babaların çocukları kitap okumuyor. Geçenlerde kitap fuarında bir beyefendi geldi ve "maalesef ben de okumuyorum, çocuklarım da" dedi. Anne-babası, öğretmeni okuyan çocuklar kitaba daha çok yakınlık duyuyor. Okumanın güzelliklerini, iyiliklerini anlatabilmek için öncelikle büyüklerin bunu idrak etmesi ve eyleme geçirmesi lazım.

Okumanın önemine dair toplumda pek çok kimse tarafından vurgu yapıldığı bir gerçek. Ancak "ne okumalı ve ne kadar okunmalı?" sorusu da önemli olsa gerek?

Zaman kıymetlidir. Onun için seçici olmak gerekir. Temyiz ve tefrik kabiliyetine erişmiş olanlar için çok yönlü okumanın faydası var. Farklı okumalar insanın ufkunu açar. Rahmetli Mehmet Kaplan Hoca; "Çocuklar, sadece edebiyat okumayın, sosyoloji, tarih, tasavvuf, felsefe de okuyun. Edebiyat bunlarla daha da zenginleşir" derdi. Aynı şekilde, din görevlisi dinî eserler yanında sosyoloji, psikoloji, tarih, sanatla ilgili eserler okumalı. Bu okumalar bilgi dağarcığını zenginleştirecek, anlatımlarının tesirini artıracak, cemaatin teveccühünü kazandıracaktır. Bazı kitapların bir kez okumakla özüne varılabilir, bazı kitapları her dem okuyabilirsiniz. Her zaman güncelliğini ve önemini koruyan eserler vardır. Din hizmeti görenlerin bu türden eserleri okumama gibi bir lüksü olmamalı. Mesela, Şeyh Galip tevhidi bir yaklaşımla, "Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen. Merdüm-i dide-i ekvân olan âdemsin sen." diyerek, öyle bir insan tanımı ortaya koyuyor ki, bugün bu mısralarla kitaplar yazılır.

Efendim, çocuklarımıza okumayı ve kitabı nasıl sevdirebiliriz?

Çocuklarımıza buyurucu ve baskıcı yöntemle değil, sevgiyle okuma alışkanlığı kazandırmayı denemeliyiz. Onların okuyacakları kitapları seçme hususunda sınırlamalar koymamalıyız. Bizim çocukluğumuzda çizgi polisiye romanlar kitapların arasında, gizli gizli okunabilirdi. Ben o konuda çocukluğumda oldukça eziyet görmüş biriyim. Abim, bunları okumama kızardı. Bir gün arkadaşlarımla 'ben şunu okudum, sizler ne okudunuz' diye aramızda konuşurken geldi, kitapları bir araya topladı ve kibriti çakıp yaktı. Hakikaten hayatımın en büyük acısını o zaman yaşadım. Sadece kitaplarınız yanmıyor orada, hayalleriniz, kahramanlarınız da yanıyor. Çok üzülmüştüm. Zannediyorum abim, bunun bir hata olduğunu anladı ve başka bir gün kocaman ambalajlı bir kutu ile geldi. Bana romanlar, hikâyeler almıştı. Ama keşke o yakma olayı hiç vuku bulmasaydı. Söylemek istediğim; çocukların, gençlerin kitap tercihinde büyükler alternatifler sunmalı, ama kitap yakmak, yasaklamak yoluna asla gitmemelidir.

"Çocuklara alternatifler sunalım" diyorsunuz, ama bizim çocuklarımız klâsiklerimizi, hatta on beş-yirmi sene önce yazılanları dahi anlamakta zorlanıyorlar. Bu durumda neler yapılabilir?

Yapılan müdahaleler sonucu yüz binden fazla kelimesi bulunan Türkçemiz, maalesef çok sınırlı sayıda kelimeyle konuşulur hâle geldi. Artık günlük hayatta 200-300 kelimeyle konuşuluyor. Bunun çaresi lügatlerle sürekli içli dışlı olmaktan geçer. Çocuklarımızın masasında daima bir lügat bulunmalı. Bu lügatler sayesinde onlar kelime dağarcıklarını artıracak, bilmedikleri kelimeleri, farklı anlamlarını öğrenebilecekler. İlhan Ayverdi Hanımefendi'nin otuz dört yılda hazırladığı ve benim çok beğendiğim 'Misalli Büyük Türkçe Sözlük' adlı eseri ya da bir başka yazarımızın hazırladığı bir sözlük mutlaka hepimizin masasında bulunmalıdır. Lügat karıştırmak ayrı bir tat, ayrı bir zevk verir insana. Bazen bildiğiniz bir kelimeye bakarken başka anlamlarıyla karşılaşırsınız. Böylece bilgi birikiminiz artar. Lügate bakmadan okumak bana göre büyük bir yanlışlıktır. Yeni kelimeler öğrenmek 7'den 77'ye hepimiz için gerekli. Okuyucu anlamını bilmediği bir kelimeyi geçmemeli, lügate bakarak onun anlamını öğrenmelidir.

"Türkçe'nin Sırları" kitabının yazarı Rahmetli Nihat Sami Banarlı; "Asıl bildiğiniz kelimelere bakın, bilmediğiniz kelimelere zaten bakarsınız" derdi. Bazı kelimeleri farkında olmadan yanlış söyler, anlamlarını da yanlış biliriz. Dünyadaki en güzel dillerden biri olan Türkçemize ne kadar hâkim olursak, meramımızı o kadar iyi anlatırız. Muhataplarımızla anlaşmamız da o derece kolay olur.

Bir edebiyatçı olarak popüler kitaplara fazlaca rağbet edilmesini nasıl açıklıyorsunuz?

Sadece medyada reklamı yapılan kitaplara insanların yönelmesini doğru bulmam. Popüler bazı kitapları okumadığınızda, " a, sen daha bunu okumadın mı?" gibi hitaplara maruz kalabiliyorsunuz. Biraz da bunun etkisiyle olmalı, o meşhur kitabı alıp okuyorsunuz. Bir de bakıyorsunuz ki okuduğunuz altı yüz sayfalık bu kitap, damağımıza ve dimağımıza bir iz bırakmamış. Demek ki her reklamı yapılan kitap mutlaka okunmalı anlamına gelmiyor. Ama bizim toplumumuzda bu tür kitapların mutlaka okunması gibi anlayışlar var maalesef. Popüler kitapların hemen okunması yerine bir süre bekledikten sonra okunmasını ben daha faydalı buluyorum.

Sadece popüler olan kitaplar üzerinde durmamalıyız. Onların yanı sıra unutulmuş, ihmal edilmiş çok kıymetli şahsiyetlerin çok kıymetli eserleri var. "Aşina Çehreler" kitabımda yer alan yetmiş şahsiyet var. Bunların çoğu unutuldu bugün. Meselâ; 1940'larda dört roman yazmış olan Kemal Altınkaya'nın adı unutulmuş. Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi'nde onun romanlar yazdığını söylüyor. Biz kendi değerlerimizi hatırlamaz, onları anmaz, okumaz-okutmazsak yitiririz/yitiriyoruz da. Bir millet edebiyatıyla, sanatıyla varlığını sürdürebilir. Cemil Meriç, Ahmet Hamdi Tanpınar, Süheyl Ünver, Mustafa Düzgünman, Mehmet Kaplan, Peyami Safa bizim olmazsa olmazlarımız. Bunları çıkardığınızda Türk kültürü/sanatı adına çok az şey kalır. Biz bu değerlerimizle varız. Rahmetli Ahmet Kabaklı ahir ömründe "edebiyata saygı" diye bir kampanya düşünmüştü. Yaklaşık 30 yıldır Bâb-ı âli'deyim, şunu gördüm: Edebiyatçılar/sanatçılar gerçekten naif insanlardır. Birileri onları hatırlamaz/hatırlatmazsa kendiliklerinden ortalıkta görünmezler, kendilerini duyurmazlar, tanıtmazlar. Böyle gizli cevherlerimiz çok. Mesela, Bahattin Özkişi; unutulmuş diğer bir yazar ve romancımız. Bir iki toplantı yaptık hakkında. Edebiyat tarihçileri bile hayretle; "Böyle bir romancımız varmış da nasıl haberimiz olmamış" diye hayıflandılar.

Hizmeti cami ile sınırlamamış, eser telif etmiş yazar, şair, mûsikişinas, hattat, müzehhib din görevlilerimiz de var elbet. Meselâ; zamanının önemli din âlimlerinden, Diyanet İşleri Başkanlığı da yapmış Ömer Nasuhi Bilmen Hoca'nın gençlik yıllarında kaleme aldığı, "İlk Aşk Çiçeği" isimli romanı ölümünden otuz altı yıl sonra yayınlandı. Okuyunca sizin ifadenizle dimağda bir tat bırakıyor.

Bunlarla ilgili araştırmalar yapılsa/yaptırılsa, toplantılar tertip edilse ne büyük hizmet olur. Unutkanlık bu çağın hastalığı. Aşkı en iyi anlatan yazar, romancımız Safiye Erol da unutulanlardan. Bundan şu çıkar: Demek ki gerçek aşkı da unutmuşuz. Keza, A. Hamdi Tanpınar'ın da yaşarken kadri-kıymeti bilinmemiş. O kadar ki memleketin yetiştirdiği saygın dil, edebiyat ve kalem ustasına 'Kırtibil Hamdi' diye lakap takılabilmiş, kâle alınmamış, okunmamış. Vefatından çok sonra rahmetli Mehmet Kaplan Hoca onu anlatıp tanıttı da, bugün artık saygıyla okunuyor.

1985'te kendisiyle bir görüşme yaptığım ressam Elif Naci; "Türk ressamı çok, Türk resmi yok" demişti. Rahmetli Mustafa Düzgünman'ı 1985'te Üsküdar'daki attar dükkanında ziyaret etmiştim. O da; "Bana Amerika, Almanya, Fransa'dan talebeler geliyor, sanatımıza alaka duyuyorlar, bu kuytu küçük dükkanda sanatımızı öğrenmek istiyorlar. Fakat şu komşularımdan hiçbiri bir kez olsun kapımı tıklatıp da; 'yahu Mustafa Hoca, sen ne yapıyorsun burada, bu boyalar, bu kağıtlar nedir, demediler' diyerek içini dökmüştü. Şimdi belki Sultan Ahmet'in çevresinde onbeş yirmi yerde ebru öğretiliyor. Gençlerimiz hat çalışıyor, ney çalıyor, hem kendi klâsiklerimizi hem de batı klâsiklerini okuyorlar.

Başkalarına, başka milletlere öykünmeden, doğudan ve batıdan dünyanın güzelliklerine kapılar açılabilse keşke…

Bir millet ancak kendi kültürü, kendi sanatı ile ayakta durur, dünyada da kendi kültürü ile yer alır. Değer görmek istiyorsak, önce kendi özümüzü bilmek zorundayız. Ancak kendi geleneğimizden istifade etmemiş, ciddiye almamışız. Neyse ki bugün değerlerimizi yeniden keşfetmeye, kendi özümüze dönmeye başladık. Olumlu gelişmeler de var çok şükür. Çok yeni bir hadise olmamakla birlikte edebiyatta da batıya bir öykünme var. Bizden de dünya çapında ürünler çıktığı bir gerçek. Bugün batıda otorite kabul edilen çok büyük şairler/edebiyatçılar, "dünyanın en büyük şiiri 'divan şiiri'dir" diyorlar. Gerçekten bugün iyi yazarlarımız var. Sevindiricidir ki, bizim yazarlarımızın birçok kitabı yabancı dillere çevrilmektedir artık. Batıya öykündüğümüz dönemler bitti artık, kendi değerlerimizin farkına vardığımız yeni bir dönem başladı. Kültür ve sanatta, edebiyatta bir diriliş döneminin başladığını söyleyebilirim. Bu dirilişin emarelerini şimdilerde görmekteyiz. Doğru olanı; var olan bu kapıları kapatmak değil, her iki kültürden, her iki medeniyetten de yararlanmasını bilmektir.

Bugün okumayı etkileyen faktörler bir hayli fazla. Görselliğin okumayı etkilediği söylenebilir mi?

Etkili oluyor tabi. Edebiyatımızı çağdaş sanatlarla geniş kitlelere aktarabiliriz. Bir filmin yaptığı hizmeti bazen on kitap yapamaz. Edebiyatla diğer sanatlar arasında böyle akrabalıklar kurulmalı. Bilgisayardan da, internetten de okumalar yapılabilir, ama belirtmeliyim ki kitap başka bir şey. Kitapla okuyucu arasında tarifsiz bir bağ var. Nitekim filme alınan bazı kitapların okuyucuları, filmi izlediklerinde kitapta anlatılanlar "bu değil" diyebiliyorlar. Kitap önceliklidir, dosttur, sırdaştır, arkadaştır. İnsan ve kitap bana göre dünyanın birbirine yakışan en güzel ikilisi. Zaten biz kitap medeniyetinden geliyoruz. Bu medeniyeti en parlak şekilde sürdürmemiz gerekiyor.

Okumak için yirmi dört saatin kendilerine yetmediği muhibb-i kütüb fikir ve sanat adamlarımız, ilahiyatçılarımız da var çok şükür.

Kitaba hürmetli ve muhabbetli, zamanının çoğunu sahaflarda geçiren, sabahlara kadar kitap okuyan, kıraat ve kitabet zevatının hikâyeleri anlatılmakla bitmez.. Çok değerli edebiyat tarihçilerimizden Orhan Okay Hocamız şöyle demişti: "Bazen evimdeki kitaplara bakıyor, okumak istiyorum, ama hepsini okuyamadığımı görüyor ve üzülüyorum." İnsanın muhtevalı her kitabı okumak istemesi doğal, okuması imkansız. Hepimiz zaman fukarasıyız. Öyleyse kişi öncelikle alanıyla ilgili kitaplara, dergilere yönelmeli, kaynakları takip etmeli. Rahmetli Süheyl Ünver; "Ben kitap okumam, kitap karıştırırım. Çünkü zaman yetmiyor" derdi. Bazı kitaplar müracaat kitabıdır. Bazı kitapları ise en azından şöyle bir gözden geçirmekte fayda var. Özellikle zaman darlığı çekenler için kitap kritiklerinin de yapıldığı "okuma toplantıları" ufuk açıcı bir fırsat olabilir.

Serbestlik ve estetik adına edepten üretilmeyen bir edebiyat da var. Edep sınırları içinde edebiyat yapmak mümkün değil mi?

Edebiyat edepten gelir. Rahmetli Münevver Ayaşlı bir hatırasında; "edep ya hu demek; edep ya hu hitabına maruz kalmak demektir" der. İnsanlar edep ya hu diyorlarsa, demek ki ortada edebe mugayir bir durum var. Edebiyatla uğraşanların hassaten edep sınırlarını gözetmeleri lazımdır. Bu mizahta da, romanda da, şiirde de böyledir. İnsan hayatının mahremlerini en ince ayrıntılarına kadar anlatmak, anlatıcının saygınlığını azalttığı gibi, topluma da bir şey vermez. Edebiyatçının edep ile edebiyat arasındaki bağa çok dikkat etmesi gerektiği kanaatindeyim. Bu bağlamda okuyucu da seçici olmalı elbet.